

10.68x25.16	1	עמוד 2	הארץ - תרבות וספרות	05/03/2021	76452700-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

כל שר יקבל ממני אלפיים לירות

ד"ר עבדאללה ג'וורת ביי, המעריץ הכורדי של הרצל

רונן זיידל

לפני כשבועיים קיבלתי הודעת מסנג'ר מיריד כורדי, פרופ' עלי סאלח חאמד, מרצה למדע המדינה באוניברסיטת זאח'זאח' בחבל הכורדי בעיראק. היה בה צילום של עמוד השער מכתביעת שלא הכרתי, "אג'ת'האדי", בטורקית עיר תמאנית כתובה באותיות לטיניות. כתב העת יצא לאור בז'נבה בעשור הראשון של המאה העשרים וזה היה הגיליון מספר 300. אבל מה שצר את עיני היתה תמונת השער של אותו גיליון: דיוקנו של תיאודור הרצל. מתחת לתמונה חיכתה הפתעה נוספת: תחת הכיתוב בטורקית, "ד"ר תיאודור הרצל וכתבידור", מופיעה הקדשה בגרמנית בכתבידורו של הרצל:

יירידי ד"ר עבדאללה ג'וורת ביי למזכרת

ת. הרצל 15.2.1903

הסקרנות שלחה אותי לגלות מי היה אותו ד"ר עבדאללה ג'וורת ביי ומה היה טיב יחסיו עם חוזה המדינה. מתברר שעבדאללה ג'וורת היה כורדי, אחד ממבשרי הלאומיות הכורדית בעת החדשה. סיפור חייו אופייני לשכבת המשכילים העותמאנים בסוף המאה ה-19. הוא נולד בשנת 1869 במלאטיה במזרח טורקיה, למד רפואה באיסטנבול, והצטרף לאגודה החשאית "הוועד לאחדות וקידמה" שפעלה לשינוי פניה של האימפריה העותמאנית. בשל פעילות זו הוא הוגלה ללוב ושימש שם רופא. כאשר נודע לו בשנת 1897 על הכוונה להגותו אל הסהרה הלובית ברח לאירופה. המקורות והמומחים חלוקים בשאלה אם קרא ג'וורת להקמת מדינה כורדית על שטחי האימפריה העותמאנית, רעיון שהיה חדשני ומסוכן לזמנו ופירושו היה פירוק האימפריה. המרצה הכורדי עלי סאלח חאמד טוען כי ג'וורת תמך באיחוד המחוזות הכורדיים העותמאניים (המצויים היום בשטחי עיראק, טורקיה וסוריה) ליחידה מדינית אחת.

כנראה שבסביבות השנים הרלוונטיות לסיפורנו, 1900-1904, ניסה ג'וורת להתפייס עם הסולטאן עבד אל-חמיד, ולכן קיבל את תפקיד רופא השגרירות העותמאנית בווינה. את העיתון "אג'ת'האדי" החל להוציא לאור בז'נבה בשנת 1904. קהל היעד היה באימפריה העותמאנית ולכן מחיר הגיליון נקוב במטבע טורקי. כתב העת עסק בריעיונות ליברליים, בשירה ובספרות.

הוצאתו המשיכה להרגיז את השלטונות עד שהפצתו נאסרה וג'וורת סולק מז'נבה לצרפת. לאחר הפיכת ה"טורקים הצעירים" בשנת 1908 חזר לאיסטנבול ואימץ קו אנטי-אסלאמי בוטה בחיבוריו. בין היתר גינה את יחסו של הנביא מוחמד ליהודים ואת הטבח שעשה בשבט היהודי בני קורייט'ה בעיר מדינה. הוא מת בשנת 1932 באיסטנבול.

עבדאללה ג'וורת העריץ את הרצל. ככל הידוע, הרצל וג'וורת נפגשו בווינה בתחילת 1903 כחלק מפעולתו הדיפלומטית של הרצל ומגעיו עם אנשי השגרירות העותמאנית שבה עבד ג'וורת. כשבוע וחצי לאחר שנתן לג'וורת את ההקדשה הזכיר אותו הרצל באופן שולי ביומנו, ברישום מ-24.2.1903: "מכתב אל וליש. כתבתי לו שילך אל פאיק ביי, מזכירו של ממדוח פחה שר הפנים (עם כרטיס ההמלצה שנתן עבדאללה דוֹוֹדֵט), ויאמר לו שכל שר יקבל ממני אלפיים לירות אם יאושר מה שדרשתי במכתבי האחרון. גם פאיק ביי עצמו יקבל מתנה (מאה לירות)".

מעבר לכך אין בידינו תיעוד על קשריו של הרצל עם ג'וורת או עם אישים כורדים אחרים, עם כי ידוע שהוא קיים קשרים עם קבוצות של גולים ארמנים באירופה. ככלל, הגיונו הפוליטי-ציוני של הרצל היה להציע הקמת יישוב יהודי גדול בארץ ישראל תחת חסות האימפריה העותמאנית, כחלק וכזרז לרפורמה ומודרניזציה של האימפריה שתחתיה חיות בשלום קבוצות לאומיות שונות, ובניגוד למגמות ששאפו לפרק את האימפריה העותמאנית, בין היתר באמצעות עידוד קבוצות המיעוטים בה לחתור לעצמאות לאומית. היגיון מדיני זה מסביר מדוע היה נכון לנסות לסייע בתיווך בין מנהיגים ארמנים לבין הסולטאן, ויכול להסביר גם את הקשר עם משכיל כורדי התומך ברפורמה של האימפריה כג'וורת. בתחילת שנת 1903, לצד היותו עיתונאי מוכר ובעל תפקיד במערכת העיתון הליברלי החשוב של בירת האימפריה האוסטרו-הונגרית, היה הרצל כבר מנהיג מוכר בזירה הבינלאומית, מי שכבר התקבל אצל הקייזר הגרמני והסולטאן העותמאני, ובתקופה זו ניהל משא ומתן רציני עם ממשלת בריטניה בנוגע ליוזמת התיישבות בצפון חצי האי סיני. מכאן אולי ההערצה שג'וורת רחש להרצל. מאמר הפתיחה בגיליון, פרי עטו, נקרא "האידיאליסטים הגדולים: תיאודור הרצל". הוא נהג לכנות את הרצל "משה של דורו".